

Jugoslávie – Srbsko – Kosovo

Kosovská otázka
ve 20. století

Václav Štěpánek

OPERA UNIVERSITATIS MASARYKIANAE BRUNENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA

SPISE MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Číslo 396

muni
PRESS

JUGOSLÁVIE - SRBSKO - KOSOVO

Kosovská otázka ve 20. století

Václav Štěpánek

Masarykova univerzita
Brno 2011

Publikace byla vydána s podporou Grantové agentury České republiky reg.
č. 409/08/1543

Recenzovali: Doc. PhDr. Pavel Boček, CSc.
Doc. PhDr. Ladislav Hladký, CSc.

Foto na obálce: Petr Francán

© 2011 Václav Štěpánek
© 2011 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8211-3 (online : pdf)
ISBN 978-80-210-5476-9 (vázaná vazba)
ISSN 1211-3034

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	10
ÚVOD	12
Proč psát o kosovské otázce v socialistické Jugoslávii	12
Kosovo v literatuře	16
Prameny	29
Geografické, toponymické a etnonymické zvláštnosti	30
Administrativní rozčlenění území s albánským etnikem	33
Psaní a výslovnost toponym a vlastních jmen	34
Poděkování	35
KOSOVO A METOCHIE NA POČÁTKU 20. STOLETÍ:	
OBYVATELSTVO A JEHO MIGRACE	36
Prizrenská (albánská) liga (Kongra)	39
Vystěhovalecké vlny konce 19. a počátku 20. století	40
KOSOVSÁ OTÁZKA A KRÁLOVSTVÍ SRBŮ, CHARVÁTŮ	
A SLOVINCŮ	43
Integrace území Kosova a Metochie do nového státu	43
Kačacké hnutí	45
Mírová jednání o poválečné Albánii	46
Kosovský výbor	47
Porážka kačackého hnutí	49
Postavení muslimů „Jižního Srbska“ v Království SHS	51
Džemijet	51
Školství a náboženství	53
Ekonomická situace	55
Pokusy o změnu etnické situace	56
Arnautašská teze	56
Kolonizace Kosova a Metochie slovanským živlem	59
Pokusy o vystěhovávání albánského obyvatelstva	67
DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA NA KOSOVU	78
Trpký osud kolonistů	83
Odboj a partyzánské hnutí na Kosovu a Metochii	86
Komunistický odboj v Albánii a Komunistická strana Jugoslávie	90

Povstání proti komunistické moci	95
VZNIK KOSOVSKE AUTONOMIE	103
Komunistická strana Jugoslávie a národnostní otázka	104
Názory na status albánské menšiny	106
Bujanská (bunjajská) konference	109
Reakce ÚV KSJ na bujanskou rezoluci	112
Vznik a fungování autonomie	113
Dilemata kolem autonomie	119
Problém kolonistů	122
Limity kosovsko-metochijské autonomie	124
AUTONOMIE POD OBRUČÍ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI	130
Rezoluce Informbyra, ideologický boj Envera Hoxhy a úloha UDB	131
Prizrenský proces	137
Vysídlování albánského obyvatelstva?	139
Akce shromažďování zbraní	140
KOSOVSKÁ KAŽDODENNOST A JEJÍ ÚSKALÍ	149
Proporcionalita jako hlavní kritérium integrace	149
Jazyková otázka	153
Demografické ukazatele a problémy	156
Školství	166
Pokusy o jugoslávsko-albánské sblížení	171
Kulturní instituce	175
Industrializace oblasti	177
Zemědělství	183
BRIONSKÉ PLÉNUM	186
Důsledky brionského pléna	191
Zpráva vyšetřovací komise ÚV SKS	192
Zpráva o působení UDB na Kosovu	194
Poučení z krizového vývoje	202
Problémy a necitlivosti „pobrionské doby“	206
Do deseti let se vystěhují všichni Srbové... ..	207
Mezietnické problémy po roce 1966	209
IDEOLOGIZOVANÉ PRINCIPY ETNICKÉ DOMINANCE	212

KOSOVO JAKO REPUBLIKA?	217
Autonomie jako „kategorie federace“	219
„Soudruzi objektivně rozdmychávají nacionalismus“. Vystoupení Dobrici Ćosiće a Jovana Marjanoviće na 14. plénu ÚV SKS	223
Demonstrace roku 1968	229
Hodnocení demonstrací	232
Kosovo po demonstracích	235
ÚSTAVNÍ ZMĚNY VE PROSPĚCH POSILOVÁNÍ AUTONOMIE	240
Konfederativní ústava	243
Užší Srbsko versus autonomie	249
Nacionalistické koncepty	260
Kosovský kult	264
MY JSME ALBÁNCI, NE JUGOSLÁVCI – DEMONSTRACE 1981 ..	267
Následky demonstrací	270
Hodnocení demonstrací	275
Příčiny nacionalistického výbuchu v hodnocení SKJ	279
„Kosovské vedení se nechovalo rozhodně a bojovně“	280
Ústavní postavení autonomií je třeba ctít	281
Exploze školského systému	287
Stalinisté, iredentisté, ustašovci. Podíl zahraničního faktoru	289
Ekonomický rozvoj je jednostranný, neadekvátní, živelný	292
Definice ekonomických problémů	293
OŽIVOVÁNÍ OPOZICE	303
Srbská kritická inteligence	305
Bourání mýtů	309
Kritika nacionalismu	313
VYHROCOVÁNÍ NAPĚTÍ NA KOSOVU	316
„Znásilňované srbství“	316
Případ Martinović	316
Bezpečnostní situace na Kosovu	317
Zprávy o útocích na Srby a Černoherce	319
Zprávy o znásilňování srbských žen	321
Vystěhovalectví z Kosova	323
Změna kosovské etnické struktury	325
Vztahy mezi etniky	327
Srbská nacionalistická inteligence a kosovští Srbové	329
Úloha tisku	329
Petice kosovských Srbů	331

Protestní pochody kosovských Srbů	333
XIII. SJEZD SKJ A KOSOVO	337
Změny v kosovském vedení	338
Politický vzestup Slobodana Miloševiče	339
MEMORANDUM SANU	344
Manifest srbského nacionalismu	345
Kritika Memoranda	347
Memorandum a kritická inteligence	349
NIKDO VÁS NESMÍ BÍT...	351
Důsledky projevu Slobodana Miloševiče v Kosově Polji	354
Vzestup popularity Slobodana Miloševiče	354
Protestní večery o Kosovu - nová ofenziva kritické inteligence	355
NOVÁ PLATFORMA O KOSOVU	359
IX. zasedání ÚV SKJ	360
Jednota a rozhodnost je klíč k řešení Kosova..., ...	362
VIII. ZASEDÁNÍ ÚV SKS	365
Média ve službě nového politického proudu	365
Zlověstné výstřely v Paraćinu	367
Vítězství proudu Slobodana Miloševiče	371
Lehkovážně slíbená rychlost...	371
Přehra VIII. zasedání ÚV SKS	372
Vítězství revolučního proudu	374
Hodnocení VIII. zasedání ÚV SKS jugoslávskou politickou elitou ...	377
„ANTIBYKROKRATICKÁ REVOLUCE“	380
Mobilizace obyvatelstva	384
Kosovští Srbové v akci	385
Jogurtová revoluce	387
Neúspěšná intervence ÚV SKJ	388
Horká kosovská zima 1988/1989: „Ústavu nedáme!“	389
Srbské protesty na Kosovu	389
Debata o odpovědnosti kosovských politiků	390
Demonstrace podpory kosovskému vedení	392
Mítink všech mítinků: Bitvu o Kosovo vyhraje	393
Neprovokujte kosovský lid výměnou kádrů, které odmítá	396
Budeme v dolech až do vítězného konce	398
Shromáždění v Cankarově domě	402
„Neslyším dobře, co říkáte...“ Korunovace vůdce	404

Zatčení Azema Vllasiho	407
Neunávám tento politický soud: Proces s „kosovskou čtrnáctkou“ ..	408
Přijetí nové srbské ústavy - vítězství „antibyrokratické revoluce“ ...	410
Podivné hlasování kosovského parlamentu	411
Krvavý kosovský týden	412
Slavnost v Sáva centru	414
Den svatého Víta	415
Využití mýtu v politice	417
ZÁNIK SVAZU KOMUNISTŮ JUGOSLÁVIE	421
Kosovští Srbové a Slovinsko	421
XIV. sjezd SKJ	422
Konec vlády jedné strany	423
STÍNOVÁ REPUBLIKA	427
Politická pluralita na Kosovu	427
Nová vlna násilí	427
Zrušení kosovské autonomie a vznik paralelních albánských institucí	430
Cestou nenásilné resistance	432
EPILOG	435
ZÁVĚR	437
YUGOSLAVIA - SERBIA - KOSOVO. KOSOVO IN 20TH CENTURY	440
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	452
JMENNÝ REJSTŘÍK	465

Seznam zkratk

alb.	- albánský
AO	- autonomní oblast
AJBT	- Archiv Josipa Broze Tita
AP KiM	- srb. Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija (Autonomní oblast Kosovo a Metochie)
AVNOA	- Antifašistický výbor národního osvobození Albánie
AVNOJ	- Antifašistický výbor národního osvobození Jugoslávie (Antifašističko veće/vijeće narodnog oslobodjenja Jugoslavije)
AS	- Archiv Srbska (Archiv Srbije)
ASNOS	- Antifašistická skupština národního osvobození Srbska (Antifašistička skupština narodnog oslobodjena Srbije)
CK	- srb. Centralni komitet (Ústřední výbor)
č.	- česky, číslo
DB	- Državna bezbednost (Státní bezpečnost - tajná policie)
char.	- charvátský
JA	- Jugoslávská armáda
JLA	- Jugoslávská lidová armáda
JNOF	- Jednotná národněosvobozenecá fronta (srb. Jedinstven narodnooslobodilački front)
KaM	- Kosovo a Metochie
KS	- komunistická strana
KSA	- Komunistická strana Albánie
KSJ	- Komunistická strana Jugoslávie (do listopadu 1952)
KPJ	- srb. i char. Komunistička partija Jugoslavije (Komunistická strana Jugoslávie)
KSS	- Komunistická strana Srbska (do listopadu 1952)
NOAJ	- Národněosvobozenecá armáda Jugoslávie (od počátku roku 1945)
NOF	- Národněosvobozenecá fronta
OV	- Oblastní výbor (v autonomních oblastech Kosovo a Vojvodina)
OV SKS KaM	- Oblastní výbor svazu komunistů Srbska pro Kosovo a Metochii
OV SKK	- Oblastní výbor Svazu komunistů Kosova (od roku 1974)
OZNA	- srb. Odelenje za zaštitu naroda (Oddělení národní bezpečnosti, komunistická tajná policie v letech 1944-1946)
RFE	- Radio Free Europe (Rádio Svobodná Evropa)
SAO	- Socialistická autonomní oblast
SANU	- srb. Srpska akademija nauka i umetnosti (Srbská akademie věd a umění)
SAPK	- srb. Socijalistička autonomna pokrajina Kosovo (Socialistická autonomní oblast Kosovo)
SFRJ	- Socialistická federativní republika Jugoslávie
SK	- svaz komunistů
SKCH	- char. Savez komunista Hrvatske (Svaz komunistů Charvátska)
SKJ	- srb. Savez komunista Jugoslavije (Svaz komunistů Jugoslávie)

SKOJ	- srb. Savez komunističke omladine Jugoslavije (Svaz komunistické mládeže Jugoslávie)
SKS	- srb. Savez komunista Srbije (Svaz komunistů Srbska, od roku 1952)
srb.	- srbsky
srch.	- srbocharvátsky (v době, jíž se práce zabývá, oficiální název státního jazyka)
SSRN	- srb. Socialistički savez radnog naroda (Socialistický svaz pracujících)
SUP	- Sekretariat unutrašnjih poslova (Ministerstvo vnitra, používáno také ve smyslu „policejní služebna“)
tur.	- turecky
UDB	- srb. Uprava državne bezbednosti (Správa státní bezpečnosti, komunistická tajná policie v letech 1946-1966)
UJDI	- srb. Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu (Sdružení pro jugoslávskou demokratickou iniciativu)
ÚV	- ústřední výbor
ÚV KSJ	- Ústřední výbor Komunistické strany Jugoslávie
ÚV SKJ	- Ústřední výbor Svazu komunistů Jugoslávie
ÚV SKS	- Ústřední výbor Svazu komunistů Srbska

Úvod

Proč psát o kosovské otázce v socialistické Jugoslávii

Otázka kosovská je komplexem problémů mezietnických, náboženských, hospodářsko-sociálních, kulturně-politických i mezinárodně-právních, vyplývajících z těžkostí soužití místně většinového albánského a menšinového srbského obyvatelstva na relativně malém území v srdci Balkánského poloostrova. Území, které je pro jedny kolébkou národního obrození, místem, na němž vznikly v druhé půli 19. století první státo-tvorné koncepce, a pro druhé centrem slavného středověkého státu a mytologickým pilířem, tvořícím středobod jejich identity. Na toto území si tak jedni činí nárok na základě práva na sebeurčení a v poslední době stále více i práva historického, druzí mu brání odvolávající se přitom na vlastní právo historické. Na Kosovu se řeší i otázka srbské a albánské národní jednoty, resp. nejednoty, vyplývající z tíživého dědictví dávno již zaniklé habsburské a osmanské monarchie. Jak Srbům, tak Albáncům totiž nebylo z mnoha objektivních příčin umožněno vytvořit přesvědčivou shodu mezi národem a jeho politicko-teritoriálním rámcem. Velké části srbského a albánského národního korpusu tak zůstaly během budování národních států v 19. století (a v případě albánském na počátku 20. století) mimo jejich státní území. Tato skutečnost pak u obou národů v průběhu celé jejich novodobé historie živila a živí nacionalistickou politiku, rozpracovávající sen o jednotném velkém státě všech Srbů, resp. Albánců, tedy o Velkém Srbsku či Velké Albánii, která se právě na Kosovu dostává do vzájemné konfrontace.

Otázka kosovská je tedy střetem principů tak protikladných, že pokusy o jejich řešení v posledních sto padesáti letech vytvářejí prozatím pouze dlouhou historii konfliktů, dominance a nesmiřitelnosti. Kosovský problém latentně dřímá po celou dobu trvání meziválečné Jugoslávie, stal se výrazným politikem v době druhé světové války a byl jednou z klíčových vnitropolitických zkoušek poválečné jugoslávské státnosti. Bylo to Kosovo, kde započaly etnické migrace a osvojování území na etnickém principu, které se později, během válek v Charvátsku a v Bosně a Hercegovině, staly „normálním“ jevem. Kosovské problémy 70. a počátku 80. let 20. století byly v Jugoslávii extrémní, za deset let poté se na jejím území ale staly běžnou normou. Kosovo do jugoslávské praxe zavedlo nové a do té doby v komunistickém jugoslávském systému nemyslitelné diskriminační paradigma - diskriminaci založenou na etnickém, nikoli politickém či ideologickém principu. Z historické distance tak lze

kosovské problémy označit dokonce jako katalyzátor, byť ne bezprostřední příčinu, jugoslávské krize konce 80. a 90. let 20. století.

Během desetiletí kosovské krize se ale také jasně ukázalo, že kosovský gordický uzel nelze rozetnout. Přesvědčilo se o tom nakonec také mezinárodní společenství, respektive mocensky vlivné evropské země a USA, jež se rozhodly v roce 1999 letitý kosovský problém vyřešit způsobem dávného makedonského vládce. Jejich akce však od samého počátku postrádala pevný a pečlivě připravený politický plán toho, čeho by měla dosáhnout. Problémy, které se vynořily po zásahu, vyplývající ze specifické kosovské socioekonomické situace, v jejichž pozadí stojí historické reminiscence a resentimenty, západoevropské liberálně demokratické myšlení totiž prakticky nedokázalo pochopit, přijmout a zřejmě ani vyřešit, byť se na první pohled může zdát, že se tak stalo. Kosovský uzel bylo a stále je nutno trpělivě rozplétat, jinak se, zdánlivě rozvázaný, zauzlí na straně, kde se to nejméně očekává.

Nejvíce se, z historické perspektivy pohlíženo, k poctivému rozplétání kosovského uzlu přiblížila paradoxně Komunistická strana Jugoslávie, vítěz národněosvobozenického boje i kruté občanské války let 1941–1945. Vedena nejspíš upřímnou snahou o odstranění etnického napětí a potření šovinismu, který se právě za války na jugoslávském území manifestoval v nejdrastičtějších formách, snažila se založit novou Jugoslávii na ideologii bratrství a jednoty jugoslávských národů a národností. Jako při všech komunistických pokusech ale tomuto řešení chybělo jediné – demokratičnost, což se také později ukázalo jako zásadní kámen úrazu. V rámci tohoto projektu se jugoslávští komunisté pokoušeli vyřešit i letité problémy kosovské otázky a získat pro něj kosovsko-metochijské Albánce, kteří jihoslovanský stát nikdy nepovažovali za svůj a během jeho předválečného dvaadvacetiletého trvání se proti němu s různou intenzitou bouřili. Ve snaze projevit albánskému etniku co nejvíce dobré vůle proto komunističtí předáci v čele s Josipem Brozem Titem na konci druhé světové války poprvé v historii definovali území Kosova a Metochie jako svébytný politicko-geografický prostor, jemuž vymezili status autonomie. Problémy Kosova se snažili řešit maximálním zrovnoprávněním albánského etnika, od poloviny 60. let 20. století pak i jeho pozitivní diskriminací a nepřerušovaným mohutným tokem ekonomické pomoci. Ideologické klapky rigidního komunistického myšlení a přesvědčení o jediné možné a správné cestě jim však znemožňovaly vidět hlubší historickou podstatu kosovské otázky, její mytologický, náboženský i nacionálně-romantický podtext, což nakonec rozhodlo o neúspěchu komunistického řešení.

O kosovské otázce bylo v poslední době napsáno mnohé, z per povoláných, méně povoláných i zcela nepovoláných. Proč tedy psát další spis? Protože ne všechna témata byla vyčerpána. Ambicí předkládané práce proto nebylo podat vyčerpávající syntézu jakési kosovské historie, což by

ostatně bylo jen málo užitečné i vzhledem k tomu, že Kosovo do ustavení komunistické autonomie nikdy netvořilo nějakou svébytnou správní jednotku, nebylo historickou zemí ani nemělo pevně stanovené hranice. Historický rozvoj národů i státních útvarů vyvíjejících se na území dnešního Kosova ve středověku i novověku ostatně přesvědčivě a zevrubně zachycují nejnovější syntézy z per českých balkanistů, ať již jde o *Dějiny jihoslovanských zemí* (Praha 1998), *Dějiny Srbska* (Praha 2004) či *Dějiny Albánie* (Praha 2008). Snahou práce tak bylo především blíže osvětlit jedno z témat málo traktovaných, totiž podat přesvědčivý obraz komunistického pohledu na řešení kosovské otázky. V monografii se nicméně, jak již sám její název napovídá, při popisu kosovského problému nevěnujeme pouze komunistickému období. Její náplň zabírá celé 20. století a v míře nezbytně nutné, tam, kde bylo zapotřebí poukázat na hlubší kořeny toho kterého jevu, či v případech, kdy by výklad některých vývojových tendencí zůstal bez objasnění jejich historického podhoubí nejasný, přihlíží i k dějům přesahujícím rámec 20. století směrem do minulosti. Poměrně zevrubně je v knize naskicován obraz kosovsko-metochijského problému v meziválečné královské Jugoslávii. Právě tam totiž lze, vzhledem k tomu, že předválečný koncept státní integrace Kosova a Metochie do Jugoslávie s albánskou menšinou příliš nepočítal, hledat příčiny, jež pozdější komunistické názory na kosovskou otázku formovaly, ale zároveň úspěšnost prosazení komunistických konceptů determinovaly. Gros spisu tvoří popis dějů souvisejících se vznikem, vývojem a fungováním kosovské autonomie a všech těžkostí z toho vyplývajících. Přibližuje ne vždy šťastné a úspěšné úsilí komunistického vedení sanovat ekonomické, etnické i etatistické problémy, jež oblast zdědila z minulosti. Zabývá se snahami komunistického vedení o emancipaci a integraci albánského obyvatelstva a také pokusy o industrializaci katastrofálně zaostalé oblasti. Obraz těchto dějů přitom zakládá na zevrubném studiu archivních pramenů, neboť takový zatím nejen v české historiografii chybí. Práce západní historiografické produkce totiž pramennou bázi komunistické Jugoslávie obvykle zcela postrádají, resp. zanedbávají. Kupodivu ani srbská, resp. jugoslávská historiografie vývoj kosovské otázky v SFRJ pramenným způsobem, až na dílčí problémy, nepojala.

Přístup k archivnímu materiálu autorovi práce, doufejme, umožnil přiblížit atmosféru úmorných zasedání komunistických grémií, bouřlivých přelomových diskusí i intriky a tlaky, bez nichž si činnost nejvyšších komunistických orgánů ani není možno představit. Stranou pozornosti nezůstávají příčiny vzrůstajících problémů v mezietnických vztazích v oblasti, které začaly v průběhu druhé půle 70. a počátku 80. let ovlivňovat politické klima v celé Jugoslávii. V rozsáhlé analýze je v monografii představen také poslední pokus jugoslávské komunistické strany účinně zasáhnout do stále se prohlubujících kosovských mezietnických, demografických i ekonomických problémů, vypracovaný

a prosazovaný po velkém výbuchu albánské nespokojenosti v roce 1981. K pečlivému rozplétání kosovského uzlu ale již tehdy neměli jugoslávští komunisté dostatek trpělivosti a především síly. Neúspěchem při aplikaci své platformy, resp. neschopností v praxi uplatnit závěry svého dokumentu, tak přepustili cestu k vítězství nacionalistických konceptů, které se ve skrytu projevovaly a působily již v předcházejícím období. Ty jsou v práci pochopitelně také zevrubně představeny, včetně jejich působení v podobě resentmentní a šovinistické hysterie druhé půle 80. let, jež se stalo jedním z faktorů rozpadu Jugoslávie.

Iniciativu nakonec převzal muž, jenž sliboval rychlá a snadná řešení – Slobodan Milošević. Rozbor dějů souvisejících s nástupem Slobodana Miloševiče k moci v Srbsku je výraznou součástí monografie, stejně jako analýza jeho snahy omezit kosovskou (a vojvodinskou autonomii), při níž nevidaně zmobilizoval masy srbského obyvatelstva na sérii mítinků, nazývaných populisticky „antibyrokratickou revolucí“. Její důsledky – zrušení kosovské autonomie, represe Miloševićova režimu, albánský bojkot oficiálních institucí a vyhlášení stínové albánské republiky na Kosovu, jdoucí ruku v ruce, resp. paralelně s ději rozpadu Jugoslávie, pak výklad uzavírají. Monografie tedy zakončuje svůj výklad k roku oficiálního rozpadu socialistické Jugoslávie. K odpovědnému historickému zpracování silového konceptu řešení kosovské otázky po roce 1997 podle autorovy zkušenosti ještě nenazrál čas a je možné pouze v kontextu politologického bádání.

Při líčení dějů kosovské otázky se v práci postupuje chronologicky. Tok děje ale přerušují kapitoly, v nichž je podána zevrubná sonda do každodenního života na Kosovu a představeny principy dominance toho kterého etnika, které byly během komunistické vlády v oblasti uplatňovány za využití systémem umožňovaných ideologických metod.

Na tomto místě je bohužel nutno zdůraznit, že limitujícím faktorem předkládané práce je skutečnost, že se její autor nemůže vykázat znalostí albánštiny. Tento handicap ovšem částečně vyvažuje fakt, že práce vychází do značné míry z archivních pramenů, jež sice mohou být albánskou i srbskou stranou rozdílně traktovány, k nimž se však autor pokouší zaujmout nezájatý a objektivizující postoj. Celá řada archivních materiálů, přehledů a svodek navíc byla vypracována albánským komunistickým vedením kosovské autonomie. Mnoho prací albánských badatelů či předních protagonistů politického života bylo také přeloženo jak do srbštiny, tak do některého ze světových jazyků, často v těchto jazycích byly přímo napsány. Cílem samotné práce je navíc úkol přiblížit komunistický pohled na řešení kosovské otázky, nikoli pohled alternativních albánských (či srbských skupin), byť je spis samozřejmě nemůže opomenout.

Kosovo v literatuře

Je symptomatické, že česká i západoevropská historiografie se o kosovskou problematiku začala zajímat až v době, kdy události v autonomii překročily hranice Jugoslávie a staly se předmětem zájmu politiky mocensky vlivných zemí, a bylo tak zapotřebí osvětlit kořeny a příčiny toho, co „kosovskou otázku“ vyvolalo. Historiografie tedy „pokulhávala“ za výzvami doby a bohužel také často, ovlivněna aktuálními událostmi a jejich politologickým, publicistickým a novinářským výkladem, podlela dobovým trendům a jednostranným výkladům složitých a nejednoznačných kosovských dějů.

Do roku 1990 se tak, samozřejmě s výjimkou prostředí bývalé Jugoslávie, objevilo pouze minimum prací zabývajících se kosovskou otázkou ve 20. století. Bezesporu nejzásadnější z nich je spis německého jugoslavisty Jense Reutera *Die Albaner in Jugoslawien* (München 1982), jenž vyšel nedlouho po výbuchu albánských demonstrací na Kosovu v roce 1981. Těmto událostem také věnuje Reuter značnou pozornost a v závěru své práce dokonce publikuje do němčiny přeloženou *Politickou platformu SKJ* - specifické jugoslávské „poučení z kosovského krizového vývoje“. Těžiště práce J. Reutera spočívá v objektivně podané prezentaci vývoje Kosova v rámci Jugoslávie, zejména pak Jugoslávie komunistické. Dílo je založeno na relevantní literatuře, při vylíčení novějších událostí vychází ale striktně z dostupných primárních pramenů. Vzhledem k jugoslávským archivním zákonům, jež umožňují přístup k archivnímu materiálu teprve po uplynutí 30 let od jeho vzniku, byly těmito prameny víceméně pouze noviny, časopisy a statistické ročenky a přehledy. Reuterova práce se stala zcela nezbytným východiskem pro autory 90. let 20. století. Samotný badatel se i poté ke kosovské otázce vyjadřoval v mnoha dalších článcích a studiích.¹

1 Např. REUTER, Jens: *Bildungspolitik in Kosovo*. Südosteuropa (Regensburg) 32 (1983), s. 8-16; *Arbeitslosigkeit in Kosovo*, tamtéž, s. 303-308; *Die aktuelle Lage in Kosovo*, tamtéž, s. 629-637; *Fachleute für Kosovo. Theorie und Praxis der sogenannten Kaderhilfe*. Südosteuropa 33 (1984), s. 40-49; *Unruheherd Kosovo. Resultat einer erfolglosen Politik*. Südosteuropa 35 (1986), s. 631-644; *Das Kosovo-Problem im Kontext der jugoslawisch-albanischen Beziehungen*. Südosteuropa 36 (1987), s. 718n.; *Die albanische Minderheit in Jugoslawien*. In: Schönfeld, Roland (ed.): *Nationalitätenprobleme in Südosteuropa*. München 1987, s. 133-148; *Die jüngste Entwicklung in Kosovo*. Südosteuropa 38 (1989), s. 333-344; *Die albanische Intelligenz in Kosovo*. Südosteuropa 39 (1990), s. 309-317; *Die politische Entwicklung in Kosovo 1992/93*. Südosteuropa 43 (1994), s. 18-30; *Die Kosovo-Albaner im ehemaligen Jugoslawien*. In: Brunner, Georg - Lemberg, Hans (edd.): *Voxgruppen ins Ostmittel- und Südosteuropa*. Südosteuropa-studien (Baden-Baden), sv. 52 (1994), s. 187-193; *Die internationale Gemeinschaft und der Krieg in Kosovo*. Südosteuropa 47 (1998), s. 281-297; *Die innere Situation Serbiens 1998 - Politische Säuberungen im Windschatten der Kosovo-Krise*. Südosteuropa 48 (1999), s. 1-15; *Serbien und Kosovo - Das Ende eines Mythos*, tamtéž, s. 629-645; *Nationalistische Unruhen in Kosovo*

Ani v českém prostředí před rokem 1990 žádná práce zabývající se přímo kosovskou otázkou nevznikla. Již ve 30. letech 20. století ovšem zaujal českou veřejnost poutavý etnograficko-folkloristický cestopis s výrazným historickým nábojem, jehož autorem byl malíř a etnomuzikolog Ludvík Kuba. Šlo o jedno z jeho děl, k němuž získal materiál při svých cestách za slovanskou písní, jíž se věnoval od počátku 90. let 19. století. V knize *Čtení o Starém Srbsku: cesty a studie z roků 1890-1927* (Praha 1932), doplněné množstvím impresionistických kreseb krajů, krajin i architektury, ovšem aktuální dění v oblasti a problematiku srbsko-albánskou velký slovanský muzikolog záměrně opomíjí, ač si jí byl vědom. Ještě předtím, v dobách rakousko-uherských, vyšla publikace předního českého sociálně-demokratického ideologa, novináře a poslance Emanuela Škatuly, jenž ve své knize *Válka na Balkáně. Válečné tažení Bulharska, Srbska, Řecka a Černé Hory proti Turecku* (Praha 1913) jako první u nás objektivněji zachytil problematiku srbsko-albánských vztahů a vůbec albánských národně-obrozenských snah.

V českém odborném tisku se zprávy o Kosovu objevují až koncem 80. let 20. století, a to výhradně jako publikace vydané k 600. výročí bitvy na Kosově poli v roce 1989. Zevrubné pojednání o bitvě, v němž vycházel z nejnovější zejména srbské odborné literatury, tehdy uveřejnil Miroslav Šesták (*Bitva na Kosově poli 1389*. Slovánský přehled 75, 1989, s. 449-466).² K výročí bitvy připravil antologii literárních textů srbských a českých autorů přední český jugoslavista a překladatel ze srbstiny a charvátštiny Dušan Karpatský. Nazval jej příznačně citací prvního verše srbského hrdinského eposu *Co se stalo na Kosovu rovném* (Praha 1990). K politickým událostem na Kosovu se před rokem 1989 česká historiografie nevyjadřovala, ostatně v tehdejších poměrech ani nebylo (a nemohlo být) zvykem zabývat se kritickými událostmi a problémy ideologicky sice jiné, ale přece jen komunistické země.

Po roce 1989 se kosovská otázka a vývoj srbsko-albánských vztahů stala doménou zejména balkanisty a jediného českého albanologa Pavla Hradečného (1938-2006). Jeho tři zevrubné studie - *Kosovská otázka ve vývoji albánsko-jihoslovanských vztahů do roku 1944* (Slovánské historické studie 20, 1994, s. 76-98), *Kosovská otázka v albánsko-jihoslovanských vztazích v letech 1941-1944* (In: Dorovský, Ivan [ed.]: *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca IV*. Brno 1995, s. 198-206) a *Kosovská otázka v letech 1944-1996 a její úloha v procesu dezintegrace komunistické Jugoslávie* (In: *Historické souvislosti rozpadu Jugoslávie*. Praha 1996, s. 127-193) - u nás představují dosud jednoznačně nejucelenější pohled na vývoj kosovské otázky ve 20. století, a to včetně charakteristiky vzdělanostních,

- *Politik der internationalen Gemeinschaft gescheitert?* Südosteuropa, 23(2003), s. 500-515 aj.

2 Článek k výročí bitvy pod názvem *Osudná bitva srbských dějin* tehdy také vyšel z pera Václava ŠTĚPÁNKA a Libora JANA v časopise *Věda a život* (1989, č. 6, s. 42-43).

kulturních, ekonomických i demografických poměrů na Kosovu, byť Hradečného přístup není prost jistých jednostranností.³ Kosovu věnoval Hradečný i drobnější studie *Kosovo - země bolesti a sváru* (takto se měla jmenovat i kniha, kterou o kosovské otázce připravoval) (*Dějiny a současnost* 16, 1994, č. 1, s. 45-50) či *Kosovo - konflikt bez konce?* (tamtéž, 21, 1999, č. 3, s. 47-52).

Kosovská otázka je trvalým zájmem také docenta pražské filozofické fakulty Jana Pelikána. Problematice věnoval řadu publicistických textů v českých novinách i časopisech, kosovská tematika činí gros jeho knihy *Národnostní otázka ve Svazové republice Jugoslávii. Geneze - vývoj - perspektivy* (Praha 1997). V publikaci Pelikán charakterizoval historické příčiny vzniku národnostně promíšených oblastí v jihoslovanském prostředí. V přehledu popsal politiku uplatňovanou vládnoucími režimy vůči sledovaným národnostním minoritám (zejména Albáncům, Maďarům a slovanským Muslimům) v předválečné Jugoslávii, během druhé světové války, v období Titovy federace a následně pak i v etapě prohlubující se krize a rozpadu Jugoslávie, konkrétně v letech 1981-1991. Podrobně pak v práci zkoumá srbsko-albánské vztahy na Kosovu v první polovině 90. let.⁴ Pelikán zpracovával kosovskou problematiku také v českých syntézách *Dějiny jihoslovanských zemí* (Praha 1998)⁵ a *Dějiny Srbska* (Praha 2004),⁶ v nichž, v rozsahu odpovídajícím celkové struktuře práce, kosovské otázce věnuje značnou pozornost a chronologicky přibližuje i nejnovější kosovské události. Dílčími aspekty kosovské otázky se též autor zabýval také v sérii pramenně podložených studií i materiálových článků, publikovaných v odborném periodickém tisku.⁷

Na českém knižním trhu doposud figuruje jako jediná původní česká monografická práce o historickém a politickém vývoji na Kosovu kniha Patrika Girgleho *Kosovo* (Praha 2006). Publikace, která vyšla v edici *Stručné dějiny států* nakladatelství Libri, je vlastně upravenou verzí

3 Podrobnější recenze viz ŠTĚPÁNEK, Václav: *Miroslav Tejchman, Pavel Hradečný, Miroslav Šesták: Historické souvislosti rozpadu Jugoslávie. Praha 1996*. Časopis Matice moravské CXVII, 1998, č. 1, s. 215n.

4 Recenze viz ŠTĚPÁNEK, Václav: *Jan Pelikán: Národnostní otázka ve Svazové republice Jugoslávii. Praha 1997*. Časopis Matice moravské CXVII, 1998, č. 1, s. 219n.

5 Autory syntézy jsou Miroslav ŠESTÁK (ed.), Miroslav TEJCHMAN, Lubomíra HAVLÍKOVÁ, Ladislav HLADKÝ a Jan PELIKÁN.

6 Syntéza je dílem kolektivu pod vedením Jana PELIKÁNA (Lubomíra HAVLÍKOVÁ - Tomáš CHROBÁK - Jan RYCHLÍK - Miroslav TEJCHMAN - Ondřej VOJTĚCHOVSKÝ).

7 Např. *Národnostní otázka v Titově Jugoslávii (Stručný přehled vývoje)*. Slovanský přehled 4 (1992), s. 371-385; *Dva dokumenty o plošném vybirání nelegálně držných zbraní v Kosovu v polovině 50. let 20. století*. Slovanský přehled 91 (2005), s. 475-482; *Žádosti a stížnosti občanů Jugoslávie Ústřednímu výboru SKJ (Příspěvek k sociálním dějinám jugoslávské federace na přelomu 50. a 60. let 20. století)*. Slovanský přehled 88 (2002), s. 79-85; *Dokument o krevní mstě v Jugoslávii koncem 60. let 20. století*. Slovanský přehled 90 (2004), s. 595-611; *Poznámky k sociální situaci v Kosovu v 60. a 70. letech 20. století*. Historický časopis (Bratislava) 58 (2010), č. 2, 313-342.